

REVISTA DE STUDII BANATICE

Anul I

2010

Nr. 1

iulie – decembrie

CUPRINS

Păun Ion Otiman, *La început de drum* 7

Instituții bănățene

Ioan Munteanu, *Biserica Ortodoxă Română și apărarea învățământului confesional la începutul secolului al XX-lea* 11

Ovidiu Laurențiu Roșu, *Conducerea Comunității de Avere a fostului regiment grăniceresc româno-bănățean nr. 13 din Caransebeș (1923-1948)* 25

Păun Ion Otiman, *Grănicerii bănățeni și Comunitatea de Avere* 43

Arheologia spiritului

Doina Bogdan-Dascălu, Crișu Dascălu, *Ideografia ca substitut al biografiei* 49

Ioan Hațegan, *Interferențe culturale la Dunărea Mijlocie și de Jos în mileniul al II-lea al erei creștine. Cu privire specială asupra Banatului* 59

Victor Neumann, *Izvoarele iluminist-romantice ale intelectualității române din secolul al XIX-lea. Biblioteca lui Vasile Maniu* 65

Evocări

GrațIELA Benga, *Anișoara Odeanu – trasee pentru o nouă lectură* 83

DumITRU Vlăduț, *Grigore Popiți, personalitate a literelor și vieții culturale din Banat* 91

Documente

MILIN Miodrag, *Documentar 1989 (I)* 107

Comentarii

Vladimir Lj. Cvetković, *Tratativele privind rezolvarea incidentelor de graniță (Timișoara, 1953) și impresiile delegației iugoslave despre realitatea românească* 127

RECENZII

„Balcanica”, XXXVIII, Annual of the Institute for Balkan Studies. Editor Dušan T. Bataković, Belgrade, 2008 (Grațielă Benga), p. 139; Srpska Akademija Nauka i Umetnosti. Balkanološki Institut. *Bajaši na Balkanu. Identitet etnike zajednice*. Urednik Biljana Sikimić i Dušan T. Bataković, Beograd, 2005 / Academia Sârbă de Știință și Artă. Institutul de Studii Balcanice. *Băieșii din Balcani. Identitatea comunității etnice*. Volum coordonat de Biliana Sikimić și Dušan T. Bataković, Belgrad, 2005 (Viviana Milivoievici), p. 140; Doina Bogdan-Dascălu, *Arta de a scrie, arta de a citi*, Timișoara, Editura Anthropos, Editura David PressPrint, 2010 (Grațielă Benga), p. 141; Livius Ciocârlie, Ion Manta, *Încrâncenarea vieții. Roman Cotoșman*, Editura Brumar, Fundația Interart Triade, Timișoara, 2008 (Sorina Jecza-Janovici), p. 143; Istorijski Arhiv u Pančevu. Mrča Maran, *Kulturni Razvoj Rumuna u Banatu. 1918-1941*, Pančevo, 2004 / Arhiva Istorică din Pancevo. Mircea Măran, *Dezvoltarea culturală a românilor în Banat. 1918-1941*, Pancevo, 2004 (Viviana Milivoievici), p. 144; Ivo Muncian, *Scriitori sârbi din România*, Timișoara, Uniunea Sârbilor din România, 2007 (Viviana Milivoievici), p. 146; „Studii de știință și cultură”. Revistă trimestrială editată de Universitatea de Vest „Vasile Goldiș”, V, 2009, nr. 1 (16) (Ștefan Gencărau), p. 147; Cornel Ungureanu, *Geografia literaturii române, azi*, vol. 4 – *Banatul*, Pitești, Editura Paralela 45, 2005 (Dana Nicoleta Popescu), p. 148.

INHALTSVERZEICHNIS

Păun Ion Otiman, <i>Anfang des Weges</i>	7
--	---

Banater Behörden

Ioan Munteanu, <i>Die Rumänische Orthodoxe Kirche und die Verteidigung des kirchlichen Unterrichts zu Beginn des 20. Jahrhunderts</i>	11
Ovidiu Laurențiu Roșu, <i>Die Verwaltung der Gütergemeinschaft des ehemaligen rumänisch-banater Grenzsoldatenregiments Nr. 13 aus Caransebeș (1923-1948)</i>	25
Păun Ion Otiman, <i>Banater Grenzsoldaten und die Gütergemeinschaft</i>	43

Archäologie des Geistes

Doina Bogdan-Dascălu, Crișu Dascălu, <i>Ideeographie als Ersatz der Biographie</i>	49
Ioan Hațegan, <i>Kulturelle Interferenzen im mittleren und unteren Donauzflussgebiet im 2. Jahrtausend unserer Zeitrechnung. Mit besonderer Berücksichtigung des Banats</i>	59
Victor Neumann, <i>Aufklärerisch-romantische Quellen der rumänischen intellektuellen Elite im 19. Jahrhundert. Die Vasile Maniu Bibliothek</i>	65

Persönlichkeitsbilder

GrațIELa Benga, <i>Anișoara Odeanu-Wege einer neuen Lektüre</i>	83
Dumitru Vlăduț, <i>Grigore Popiți, eine literarische und kulturelle Persönlichkeit des Banats</i>	91

Dokumente

Milin Miodrag, <i>Dokumente 1989 (I)</i>	107
--	-----

Besprechungen

Vladimir Lj. Cvetković, <i>Verhandlungen zur Lösung der Grenzkonflikte (Timișoara, 1953) und die Eindrücke der jugoslawischen Delegation über die rumänische Wirklichkeit</i>	127
---	-----

REZENSIONEN

„Balcanica”, XXXVIII, Annual of the Institute for Balkan Studies. Editor Dušan T. Bataković, Belgrade, 2008 (Grațielă Benga), p. 139; Srpska Akademija Nauka i Umetnosti. Balkanološki Institut. *Bajaši na Balkanu. Identitet etnike zajednice*. Urednik Biljana Sikimić i Dušan T. Bataković, Beograd, 2005 / Academia Sârbă de Știință și Artă. Institutul de Studii Balcanice. *Băieșii din Balcani. Identitatea comunității etnice*. Volum coordonat de Biliana Sikimić și Dušan T. Bataković, Belgrad, 2005 (Viviana Milivoievici), p. 140; Doina Bogdan-Dascălu, *Arta de a scrie, arta de a citi*, Timișoara, Editura Anthropos, Editura David PressPrint, 2010 (Grațielă Benga), p. 141; Livius Ciocârlie, Ion Manta, *Încrâncenarea vieții. Roman Cotoșman*, Editura Brumar, Fundația Interart Triade, Timișoara, 2008 (Sorina Jecza-Janovici), p. 143; Istorijski Arhiv u Pančevu. Mrča Maran, *Kulturni Razvoj Rumuna u Banatu. 1918-1941*, Pančevo, 2004 / Arhiva Istorică din Pancevo. Mircea Măran, *Dezvoltarea culturală a românilor în Banat. 1918-1941*, Pancevo, 2004 (Viviana Milivoievici), p. 144; Ivo Muncian, *Scriitori sârbi din România*, Timișoara, Uniunea Sârbilor din România, 2007 (Viviana Milivoievici), p. 146; „Studii de știință și cultură”. Revistă trimestrială editată de Universitatea de Vest „Vasile Goldiș”, V, 2009, nr. 1 (16) (Ștefan Gencărașu), p. 147; Cornel Ungureanu, *Geografia literaturii române, azi*, vol. 4 – *Banatul*, Pitești, Editura Paralela 45, 2005 (Dana Nicoleta Popescu), p. 148.

CONTENTS

Păun Ion Otiman, <i>At the Beginning</i>	7
--	---

Banatics Institutions

Ioan Muntean, <i>The Romanian Orthodox Church and the Protection of Confessional Education in the Beginning of the XXth Century</i>	11
Ovidiu Laurențiu Roșu, <i>The Administration of the Community of Wealth of the Late 13th Romanian Border Regiment from the Banat Region in Caransebeș between 1923-1948</i> ...	25
Păun Ion Otiman, <i>The Frontier Guards in Banat and the Community of Wealth</i>	43

The Archeology of the Spirit

Doina Bogdan-Dascălu, Crișu Dascălu, <i>Ideeography as a Substitute of Biography</i>	49
Ioan Hațegan, <i>Cultural Interferences on Middle and Eastern Danube during the Second Millenium of the Christian Era. A Research Focused on the Banat Region</i>	59
Victor Neumann, <i>Enlightment and Romantic Roots of the Romanian Intellectuals in the XIXth Century. Vasile Maniu's Library</i>	65

Evocations

GrațIELa Benga, <i>Anișoara Odeanu – Clues for another Reading</i>	83
Dumitru Vlăduț, <i>Grigore Popiți, Personality of the Letters and of the Culture in the Banat Region</i>	91

Documents

Milin Miodrag, <i>Documentary 1989 (I)</i>	107
--	-----

Comments

Vladimir Lj. Cvetković, <i>The Negotiations Reguard the Solving of Frontier Incidents (Timișoara, 1953) and the Yugoslavian Delegation's Impressions about Romanian Reality</i>	127
---	-----

TRATATIVELE PRIVIND REZOLVAREA INCIDENTELOR DE GRANIȚĂ (TIMIȘOARA, 1953) ȘI IMPRESIILE DELEGAȚIEI IUGOSLAVE DESPRE REALITATEA ROMÂNEASCĂ

Vladimir Lj. Cvetković

Cuvinte-cheie: relațiile iugoslavo-române, Banat, minoritatea sârbă

Tratativele dintre partea iugoslavă și cea română cu privire la găsirea unei modalități amiabile de soluționare a incidentelor de graniță au constituit un prim contact important al reprezentanților celor două state, după câțiva ani de raporturi reciproce extrem de proaste. În intervalul 1948-1953, relațiile dintre două țări au fost cele mai proaste din întreaga lor istorie, deși cauza acestor relații atât de proaste nu a fost vreo problemă interstatală concretă, fără de soluție, ci conflictul de natură ideologică, care a afectat și relațiile interstatale. Rădăcinile acestui conflict datează de la sfârșitul Celui de-al Doilea Război Mondial, când atât Iugoslavia cât și România au ajuns în sfera de influență sovietică, materializată prin instituirea regimurilor comuniste și a sistemului unipartinic în ambele țări. Totuși, modalitatea de infăptuire a fost diferită în acestea. În România, revoluția comunistă a sosit cu sovieticii și comuniștii români care, în cea mai mare parte au petrecut războiul la Moscova, în timp ce în Iugoslavia pe întreg parcursul războiului a luat ființă și s-a consolidat rezistența antifascistă sub conducerea lui Iosip Broz Tito care, încununat cu aura de eliberator al țării (deși cu ajutorul Armatei Roșii) și de luptător pentru libertate, deja în 1946 a instaurat puterea absolută a Partidului Comunist din Iugoslavia în țară. Este o realitate că PCI a avut în spate o revoluție autohtonă și o susținere reală din partea poporului, ceea ce particularizează Iugoslavia printre celelalte țări din Europa de Est. Această stare de fapt a fost și cauza confruntării dure de mai târziu a Iugoslaviei cu URSS și cu alte țări ale „democrației populare”.

Imediat după încheierea războiului, Iugoslavia a stabilit cele mai bune relații posibile pe planul relațiilor interstatale, de partid, economice și culturale cu Uniunea Sovietică și cu alte țări, inclusive cu România, țări în care, într-un fel sau altul, guvernau partidele comuniste. Stabilirea unor relații de această natură s-a realizat deosebit de ușor cu România cu care, spre deosebire de alte țări vecine precum Ungaria, Bulgaria și Albania, nu a existat o moștenire istorică cu probleme. Culminația relațiilor bune din acea perioadă a constituit-o semnarea Acordului de prietenie și ajutor reciproc și a Convenției de colaborare culturală dintre cele două țări. Lucrurile s-au schimbat însă radical în iunie 1948, după adoptarea Rezoluției Biroului Informativ, când confruntarea dintre Iugoslavia și URSS, care de-o vreme

mocnea, a izbucnit și pe față. Rezoluția în cauză conținea acuze grele pe seama PCI și a conducerii de stat iugoslave, care au respins dictatul lui Stalin și recunoașterea „propriilor greșeli” săvârșite față de „prima țară a socialismului” și față de mișcarea comunistă internațională, și astfel a intrat în conflict deschis cu sovieticii¹.

Curând, confruntarea ideologică s-a transferat și pe câmpul relațiilor interstatale, ale Iugoslaviei cu URSS-ul și cu alte țări ale „democrației populare” care, pe rand și în scurt timp, au denunțat acordurile și înțelegerile de colaborare poilitică, economică sau culturală (cu Iugoslavia).

În acest nou context, și relațiile cu România s-au deteriorat foarte repede, iar starea lor deosebit de rea s-a făcut vizibilă la granița dintre cele două țări, care a devenit foarte curând un punct nevralgic datorită faptului că granița iugoslavo – română din Banat și de la Dunăre reprezenta o parte a liniei de contact a două „lumi” comuniste în confruntare și care nu-și precupețeau mijloacele spr a perpetua conflictul. Granița dintre Iugoslavia și România, care până în anul 1948 fusese una deschisă, a devenit „zonă interzisă”, legăturile de trafic au fost intrerupte fără noimă (s-a interupt până și traficul feroviar normal), de-a lungul graniței s-au postat împrejmuiri de sârmă ghimpată, câmpuri de mine, buncăre, tranșee și alte obstacole de acest fel, care își aveau rost doar pe front. O asemenea analogie e într-un fel și potrivită, întrucât în intervalul anilor 1948 – 1953 granița Iugoslaviei cu țările vecine de „democrație populară” era apreciată a fi un sui-generis front, deși nu s-a ajuns până la război adevărat. Dovezi că era o stare similară celei de front au fost nenumăratele incidente de frontieră, soldate aproape cotidian cu victime. Acel „front” și-a primit tainul de jertfă doar spre a se dovedi că partea adversă avea intenții agresive și acesta ar fi motivul pentru care o asemenea stare era inevitabil necesară. Condițiile precare de pe granița iugoslavo – română cauza cele mai mari neazuri și probleme populației locale, care până la acel moment a menținut legături intense cu conaționali din cealaltă parte a Banatului, indiferent că era vorba de sârbi sau de români. Populația rurală bănățeană a fost de fapt cea care a suportat pe propria piele cele mai severe urmări ale relațiilor iugoslavo-române, deteriorate până la extreme. Suspectați de colaboraționism cu Iugoslavia, supravegheați și urmăriți, membrii comunității sârbe din Banat și de pe Clisura bănățeană au fost lipsiți de drepturi și supuși arestărilor, alungării de la locurile de muncă, înscenărilor proceselor juridice din partea autorităților române, obediente orientării staliniste și, în cele din urmă, alături de un număr de germani, maghiari și români, supuși deportării în Bărăgan, toate acestea sub justificarea „protejării graniței de elementele de neîncredere”. Iar

¹ Vezi despre confruntarea jugoslavo – sovietică din anul 1948 în: „Jugoslovensko – sovjetski sukob 1948. godine, zbornik radova” (Confruntarea iugoslavo – sovietică... Culegere de studii), Institut za savremenu istoriju, Beograd, 1999; Petranovic B., *Istorija Jugoslavije, knj. III; Socijalisticka Jugoslavija 1945-1988*, Beograd, 1988; Bekic D., *Jugoslavija u Hladnom ratu. Odnosi s velikim silama 1949-1955 (Iugoslavia în Războiul rece. Raporturile cu marile puteri...)*, Zagreb, 1988; „Velike sile I male drzave u hladnom ratu: slucaj Jugoslavije.Zbornik radova” (Marile puteri și statele mici în Războiul rece: Cazul Iugoslaviei. Culegere de studii), Beograd, 2005; Banac I., *Sa Staljinom protiv Tita (Cu Stalin contra lui Tito)*, Zagreb, 1990; Luburic R., *Vruci mir hladnog rata (Pacea fierbinte a Războiului rece)*, Podgorica, 1994.

cei care au reușit să scape de deportare în Bărăgan și au rămas pe loc, în satele lor, au fost expuși diferitelor restricții polițienești, înăsprite când se petreceau fapte ieșite din comun, precum moartea lui Stalin, când autoritățile românești au ținut cu orice chip ca populația să stea pe pace. Atunci, în toate satele de-a lungul graniței iugoslavo – române și în Clisura bănățeană pe Dunăre au fost instituite servicii de supraveghere permanentă, toate localurile au fost închise, iar asupra populației s-a instituit interdicția de a se întruni mai mult de 4 persoane².

Tratatul purtat la Timișoara, în cursul anului 1953, după moartea lui Stalin, pentru soluționarea pe cale pașnică și amiabilă a incidentelor de graniță, au avut drept scop tocmai depășirea acestei stări insuportabile pe graniță, fiind și primul semn de bunăvoință de partea românească dovedit după mai mulți ani (de restricție). Incidentele de care s-a amintit au fost, cu adevărat multe și felurite: uneori erau încălcări ale teritoriului, altele ale spațiului aerian sau acvatic. Statistica iugoslavă reține mii de asemenea incidente, de-a lungul câtorva ani, pe granița din Banat și de la Dunăre, iar numai în intervalul 3 martie – sfârșitul lui mai 1953, 154³. Aceste incidente au fost de natură extrem de diferită. Conform datelor iugoslave, cei mai activi în lunile martie și aprilie 1953 s-au dovedit membrii emigrației politice pro-informbirou în România, care au introdus material propagandistic în Iugoslavia folosind cursul apelor Dunării și Begheiului, în timp ce în mai s-au produs și incidente de natură diferită⁴. Astfel, în data de 21 mai în satul Gaiul Mare s-a produs un incident neobișnuit: grănicerii români au deschis foc asupra unui grup de topometri iugoslavi care munceau la construirea canalului de navigație (de fapt, de irigație) Dunărea-Tisa-Dunărea și care se aflau pe teritoriu iugoslav. După ce aceștia s-au refugiat în adăpost, ofițerii și soldații români, fără să treacă frontiera, dar slujindu-se de niște prăjini, au tras în România aparatura de măsurat pe care aceștia au abandonat-o în fugă, lângă fâșie⁵. La 28 mai, un al doilea incident serios. Grănicerii români l-au răpit pe cetățeanul iugoslav Zseri Jani (de naționalitate maghiară) din Hetin (de fapt, Vatin). Folosindu-se de iarba înaltă de la fâșie, grănicerii români au pătruns pe neobservate pe teritoriul iugoslav și l-au ridicat cu forța pe om, cu căruța cu tot. Când au observat că se întâmplă ceva neobișnuit, grănicerii iugoslavi au pornit într-acolo și au aflat o baltă de sânge lângă fâșie, precum și urme (de pași) ce duceau spre România⁶. Interesant e și incidentul care s-a petrecut la începutul lui mai pe Dunăre,

² Arhiv Srbije i Crne Gore (ASCG), *Fond 507- Centralni komitet Saveza komunista Jugoslavije* (în continuare *507,CK SKJ*), Međunarodna komisija (IX) (Comisia internațională – IX), 107/II-77, Elaborat i odeljenja Uprave dryavne bezbednosti o politickoj i ekonomskoj situaciji u Rumuniji, strogo poverljivo (Elaboratul și anexele Conducerii Securității statului despre situația politică și economică în România, strict secret), 15. jun 1953, p. 1.

³ Diplomatski arhiv Ministarstva spoljnih poslova Srbije (DAMSPS) (Arhiva diplomatică...), *Politicka arhiva (PA), 1953, Rumunija*, fascicola 14, dosar 3, Situația statistică a incidentelor de graniță, 3 martie – 31 mai 1953, fără număr, p. 2.

⁴ DAMSPS, PA, 1953, Regional (Țările Europei de Est), fasc. 14, dos. 3, Incidente de graniță cauzate de țările blocului sovietic de la 3 martie la 31 mai 1953, fără număr, p. 2.

⁵ *Ibidem*, p. 2-3.

⁶ *Ibidem*, p. 3.

aproape de Ostrovu Mare, la 9 km nord-est de Negotin. O ambarcațiune militară românească a violat apele teritoriale iugoslave, cu scopul de a prinde câțiva fugari care încercau înot să treacă din România în Iugoslavia. Unul dintre fugari, conform marturiei grănicerilor iugoslavi, înotând să scape de barca românească, striga din răspuțeri „trăiască tovarășul Tito”⁷.

Cât de mult a fost perturbată normalitatea pe granița iugoslavo-română stă mărturie și faptul că granița, pe lângă provocarea de incidente, a fost utilizată și ca teren prielnic de difuzare a propagandei. Alături de pomenita infiltrare a materialului tipărit din partea românească, pe frontieră au fost postate difuzoare foarte puternice care difuzau pe cale orală informații ca se puteau auzi până la un kilometru în interiorul teritoriului iugoslav⁸. Acest fel de propagandă a ajuns să irite în mod deosebit Comandamentul iugoslav al unităților de grăniceri, conștient că nu-l poate contracara. În iarna anului 1953, acest comandament solicita ca de partea iugoslavă să fie expuse mari panouri cu lozinci sau difuzoare la fel de puternice, spre a para în mod corespunzător acțiunilor românești⁹.

Aceste câteva exemple dovedesc cât de dificilă era situația pe granița iugoslavo-română, cât de mari erau nesiguranța, neîncrederea și teama de „cealaltă parte” și cât de necesare erau tratativele pentru depășirea acestei stări de fapt. Nu trebuie să surprindă, prin urmare, că „dezghețul” raporturilor iugoslavo-române a început tocmai la graniță, adică acolo unde urmările acestor raporturi proaste erau și cele mai vizibile.

Pe graniță a avut loc întâlnirea delegației iugoslave cu gazdele române, înainte de începerea tratativelor propriu-zise, acesta fiind și locul primelor impresii ale delegațiilor iugoslavi. Chiar de la început, partea românească a instaurat o atmosferă rece și oficială. La linia de demarcație, delegația iugoslavă a fost așteptată de către secretarul delegației române (însoțit și de un membru) care, în tăcere, a dat mâna cu colegul iugoslav, îndepărtându-se apoi la vreo sută de metri, așteptând ca organele de frontieră să îndeplinească formalitățile privind pașapoartele¹⁰. Atunci, dar și mai târziu, în cursul tratativelor propriu-zise de la Timișoara, membrii delegației române au evitat, ostentativ, orice contact personal cu iugoslavii. În afara ședințelor oficiale din cursul tratativelor, nu au existat niciun fel de contacte cu partea românească, cu excepția celor strict oficiale, de natură tehnico-organizatorică, soluționate de către secretari (pe cale telefonică) și a unei excursii organizate la insistențele delegației iugoslave¹¹. Abia în ultima zi a șederii la Timișoara, gazdele române au oferit o recepție („zacuscă”), împrejurare folosită de iugoslavi ca în fața locțiitorului șefului

⁷ *Ibidem*.

⁸ DAMSPS, PA, 1953, România, fasc. 77, dos. 4, Notă de la reuniunea Consiliului Juridic cu ocazia difuzării propagandei pro-informbirou pe frontiera noastră. Nr. Confidențial 41350, 18 februarie 1953, p. 1.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Arhiv Josipa Broza Tita (AJBT), Kabinet Predsednika Republike (KPR), I-5-b, *România*, Note despre participarea delegației noastre la Timișoara privind tratativele pentru soluționarea incidentelor de (la) graniță, p. 2.

¹¹ *Ibidem*, p. 2.

delegației române, Lăzăreanu, să-și exprime opiniile despre situația proastă din România și despre spolierea din partea rușilor, fără ca acesta să încerce să combată sau să nege cele pomenite¹².

Pe lângă ținuta rece și oficială a colegilor din delegația românească, pe parcursul șederii, iugoslavii nu au putut să se sustragă impresiei că întreaga lor mișcare era strict limitată și că nu erau bineveniți în toate locurile. Deja la traversarea graniței, odată cu explicația directă că e vorba de ordin, delegației iugoslave i s-a adus la cunoștință că nu va călători pe ruta obișnuită Moravița – Jebel – Timișoara, ci pe o rută locală, pe traseul Ciacova – Cebza – Timișoara. Deși iugoslavii s-au arătat revoltați de faptul că urmau să călătorească pe drumuri de țară proaste, decizia a rămas definitivă¹³. După sosirea la Timișoara, la prima ședință oficială, delegaților li s-a comunicat că au libertate deplină de mișcare doar prin oraș, cât privește ieșirea în afară, ar trebui să ceară permisiune. Însă atunci când au cerut-o, pentru o vizită la Arad, ea nu li s-a aprobat¹⁴. Deplasările lor prin oraș, deși permise, au fost atent supravegheate, fapt asupra căruia membrii delegației iugoslave au fost avertizați și de către populația locală. Astfel, într-o împrejurare, la Timișoara o trecătoare i-a avertizat pe iugoslavi că sunt urmăriți; cu toții au sărit în primul tramvai spre a scăpa de urmăritori, apoi au aflat despre nemulțumirile muncitorilor de la fabrica textilă locală¹⁵. Pe parcursul șederii la Timișoara și în împrejurimi, membrii delegației iugoslave au avut prilejul să cunoască „tehnica de lucru” a serviciului secret românesc, Securitatea, când era vorba de urmărirea lor. După cum au observat, deplasarea lor era de regulă urmărită simultan de trei autoturisme. Când au călătorit înspre frontieră, o mașină mergea la vedere în fața lor iar alta în spate, încercând să pară neobservată. Au fost și zile când au părut a fi neescortați. Deși iugoslavii au putut relativ ușor să observe că erau urmăriți, cu mașina sau pe jos, sau chiar să vadă schimbarea escortei petrecută la intersecții mai importante din oraș, aceasta nu a influențat incetarea supravegheții¹⁶. Faptul de a fi fost deconspirați nu a provocat niciun disconfort agenților români și nici n-a influențat schimbarea stilului lor de muncă.

În casa unde au fost cazați, delegații din Belgrad au putut de asemenea ușor să observe că se aflau sub observație. Delegația iugoslavă a fost găzduită într-o clădire aparte, special amenajată pentru șederea ei. Având această convingere, la intrare au verificat cu atenție spațiul dimprejurul ușilor și al geamurilor și dintre scândurelele parchetului, în căutare de ustensile de ascultare pe care, însă, nu au reușit să le afle. Totuși, pe pereții camerelor în care au locuit, au remarcat mai multe „locuri suspecte”, cu observația că nu era posibil să „sape” prin pereți neobservați și au renunțat. Mai târziu, în cursul tratativilor, în baza unor accente de amănunt și a reacțiilor provocate la gazdele române, s-au convins că erau ascultați. La urma urmelor, românii nici nu aveau nevoie neapărată de mijloace moderne de ascultare. Personalul de deservire a

¹² *Ibidem*, p. 5.

¹³ *Ibidem*, p. 2.

¹⁴ *Ibidem*, p. 3.

¹⁵ *Ibidem*, p. 4.

¹⁶ *Ibidem*, p. 6.

membriilor delegației iugoslave, după cum și-au dat seama, era în parte din rândurile Securității. Cei vizați erau mai ales „administratorul” clădirii și soția lui, însărcinați cu pregătirea camerelor și care foarte probabil aparțineau de personalul de nivel mai modest al serviciului secret¹⁷. Despre restul personalului iugoslavii credeau că cel mai probabil nu are legătură cu serviciul secret. Spre deosebire de personalul din casă, care își dădea silința să-și ascundă „activitățile” proprii, paza clădirii era în uniformă și era compusă din trei – patru persoane ce formau o echipă, ce se schimba, la câteva zile, cu alta. Însă aceiași „străjeri” pe care iugoslavii îi zăriseră în curtea imobilului în uniforme de milițieni, au fost văzuți mai târziu pe ulițele Timișoarei în uniforme de securiști, unul chiar în uniformă de maior al serviciului secret¹⁸.

Toate acestea au fost oarecum de așteptat de partea iugoslavă și nu au influențat în vreun fel mersul tratativelor, deși atmosfera de ședințe a fost extrem de oficială. De la început românii și-au exprimat dorința ca acordul să fie realizat, deși unele poziții adoptate de ei mai degrabă mărturiseau alte intenții. Discuțiile au demarat prin insistența părții române ca limba oficială să fie rusa, aparent pentru limpezimea formulărilor, dar și din motiv că nu s-ar găsi traducător pentru limba sârbă¹⁹. La aceasta, membrii delegației iugoslave și-au exprimat mirarea că în Banat n-ar putea fi aflat un traducător pentru sârbă și apoi au lansat întrebarea provocatoare dacă toți cei din delegația română vorbesc românește? Românii au trecut în tăcere peste întrebare deși era limpede că au înțeles suspiciunea iugoslavilor precum că printre delegații români s-ar afla poate și sovietici. Fără nicio explicație, a doua zi au adus un traducător pentru limba sârbă²⁰. [În persoana scriitorului Cedomir Cionca – nota traducătorului M. Milin]

Deși de la început românii susțineau sus și tare că doresc acordul, în cursul ședințelor părții iugoslave i-a apărut din ce în ce mai clar că delegația română insistă ca să se încheie înțelegerea, dar conținutul ei și articolele de bază să fie de-o asemenea natură formulate încât să facă imposibilă o cercetare eficace asupra incidentelor propriu-zise. Într-un cuvânt, ei au insistat ca „să reducă la zero eficacitatea eventualului acord”²¹. Spre o asemenea concluzie ducea perseverența cu care românii susțineau aserțiunea ca incidentele mai grave (uciderile și rănirile care presupun și violarea de teritoriu) și care în practică erau și cele mai numeroase, să fie soluționate exclusiv pe cale diplomatică²². O îndelungată obstrucție s-a făcut la propunerea iugoslavă ca cei care urmează să cerceteze un eventual incident să facă ancheta respectivă la fața locului, propunându-se în schimb cercetarea incidentului pe cale de întâlniri periodice și prin corespondență oficială. Privind modalitatea procedurală, delegația română a făcut obstrucție la ideea ca în activitatea comisiei de

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ DAMSPS, PA, 1953, *România*, fasc. 77, dos. 2, Notă despre șederea delegației noastre la Timișoara..., p. 1.

²⁰ AJBT, KPR, I-5-b, *România*, Notă despre șederea delegației noastre la Timișoara..., p. 3.

²¹ DAMSPS, PA, 1953, *România*, fasc. 47, dos. 8, Telegrama șefului Departamentului I către ambasadorii RPFİ la Ankara și Atena, Nr. Confid. 411813, din 31 august 1953.

²² DAMSPS, PA, ..., fasc. 77, dos. 2, Notă despre șederea delegației..., p. 1.

cercetare a incidentelor de graniță să ia parte și experți, precum criminologi, medici ori fotografi. Românii s-au opus dorinței părții iugoslave de a se deschide noi puncte de trecere a frontierei, afirmând că cele trei puncte de tranzit între Iugoslavia și România, la o distanță de peste 150 km unul de altul, erau cu totul suficiente. Deși în problemele concrete s-a făcut vizibilă o diferență evidentă de abordare, nu s-a pus totuși în pericol continuarea tratativelor. Și totuși, a existat un asemenea moment, când s-a iscat o disensiune în jurul intervalului de timp la care, în urma unui incident ar trebui să se întâlnească comisia mixtă de cercetare a acestuia. Partea română a propus inițial chiar un termen de 96 de ore, apoi a acceptat termenul redus la 72 de ore și în cele din urmă a propus să fie 36 de ore, deși partea iugoslavă solicitase un termen mult mai scurt. Nici după 30 de ședințe nu s-a ajuns la o înțelegere și la un moment dat delegația iugoslavă (în urma instrucțiunilor de la Belgrad) le-a comunicat românilor că nu mai are sens continuarea discuțiilor și le-a propus ca, atrunci când vor ajunge la o poziție rațională în privința intervalelor de timp în dispută, să solicite pe canale diplomatice continuarea tratativelor²³. Acest moment de criză și reacția iugoslavă la obstrucția românească au determinat o schimbare în cursul tratativelor. Chiar în cursul aceleiași după-amieze, delegația română și-a exprimat în scris acordul cu propunerea iugoslavă despre intervalul de timp în care comisia trebuie să iasă pe teren iar apoi, în următoarele două săptămâni, a abandonat solicitarea ca incidentele să fie cercetate pe cale diplomatică, contribuind astfel la finalizarea acordului.

Din punctul de vedere iugoslav, o asemenea cale (anevoioasă) a tratativelor cu partea română nu era surprinzătoare căci iugoslavii intuiau în felul lor că românii erau conștienți de responsabilitatea proprie pentru majoritatea incidentelor până atunci provocate. Mai mult, înșiși membrii delegației române în cursul tratativelor și a discutării eventualelor paragrafe ale acordului întotdeauna, poate chiar inconștient, s-au postat în rolul părții reclamate (acuzate), respectiv al părții care a cauzat incidentul²⁴.

Tratativele pentru încheierea acordului privind cercetarea incidentelor de graniță dintre Iugoslavia și România la Timișoara s-au finalizat cu succes și au reprezentat pentru acea vreme cel dintâi semn concret al unei posibile ameliorări a raporturilor dintre cele două țări. Totodată, din perspectiva întreruperii de mai mulți ani a oricăror relații și a absenței unei comunicări normale, aceste tratative au reprezentat, pentru partea iugoslavă, și o ocazie ca, după mai mulți ani, să cunoască din prima sursă situația în România. De aceea nu trebuie să surprindă că în conținutul raportului pe care delegația l-a așternut la revenirea în Belgrad, un spațiu însemnat a fost consacrat impresiilor despre realitatea politică, economică și de altă natură decât tratativelor propriu-zise. Aceste impresii au fost numeroase și puternice și vizau câteva domenii ale vieții de stat, dar și viața cotidiană a oamenilor simpli.

Deși viața și libertățile politice de care beneficiau oamenii în Iugoslavia erau departe de standardele țărilor democratice ale Occidentului, deși înșiși membrii

²³ *Ibidem.*

²⁴ *Ibidem.*

delegației iugoslave, din proprie experiență, știau cum arată viața în societatea rânduită după Stalin, în pofida tuturor acestora se pare că asupra iugoslavilor a lăsat o puternică impresie caracterul polițienesc al societății românești din acea vreme, care în orice împrejurare impunea secretomanie, tănuiri și urmăriri secrete a oricui, neîncredere în celălalt și altele asemenea. Deja pe drumul de la graniță înspre Timișoara, în toate satele prin care s-a trecut, au remarcat un mare număr de milițieni desfășurați²⁵. În localitățile Denta și Deta era destulă armată, mai ales de la tancuri, iar miliție sau civili înarmați erau prezenți peste tot. Pe iugoslavi i-a uimit brutalitatea poliției [de fapt, miliție, obs. M. Milin] care avea mâinile dezlegate să reacționeze discreționar. Astfel, pe un biciclist (care circula pe același traseu pe care se deplasa coloana cu delegația iugoslavă) ce a cutezat să salute steagul iugoslav, vehicolul românesc de escortă l-a acroșat pur și simplu și l-a prăvălit în șanțul de lângă drum²⁶.

După ce au ajuns la Timișoara, oficialii iugoslavi au aflat că un oarecare Radosavljevic, tatăl și fiul, au fost ridicăți, concomitent cu verificările polițienești dacă nu cumva și printre membrii delegației iugoslave există rudenii ale respectivilor, aceștia fiind puși în libertate abia peste cinci zile²⁷. Proceduri de acest fel, precum și obligativitatea fiecărui cetățean care telefona de la cabină de la Poștă să se legitimeze în prealabil, de asemenea legitimarea trecătorilor târziu în noapte, toate au provocat uimire la observatorii belgrădeni. A bătut la ochi și strădania depusă de autorități ca tot ceea ce era legat de chestiuni de apărarea țării să fie ferit de vederea publică. Obiectivele de antrenament militar sau unde se executau lucrări militare, erau înconjurate cu prelate de camuflaj de doi metri, chiar și acolo unde, kilometri în jur, nu era așezare locuită. Cu aceleași prelate sau doar cu trestie ori simple paie erau scutite de privirile curioșilor și diferitele rechizite de antrenament (pentru parașutiști, după aprecierea delegaților iugoslavi) sau diversele obiective subterane (cazemată)²⁸.

Autoritățile române s-au silit să împiedice ori să reducă la minim contactele reprezentanților iugoslavi cu populația locală și mai ales cu membrii minorității naționale sârbe la Timișoara și în împrejurimi, ceea ce nu le-a reușit întotdeauna. Când s-a oprit la Denta mașina cu delegația iugoslavă, a fost de îndată înconjurată de 5-6 polițiști (milițieni) dintre care unul l-a ridicat pe un cetățean care a făcut gestul de a se apropia de mașină. În timp ce stăteau în așteptare la Poșta comunală pentru a comunica telefonic cu Belgradul, de ei s-a apropiat o femeie care le-a dat de înțeles că „are multe să le spună dar nu îndrăznește de aceștia” arătând spre milițienii care intrau în acel moment pe ușă²⁹. Cât timp încercările indivizilor de a

²⁵ AJBT, KPR, I-5-b, *România*, Notă despre șederea delegației noastre la Timișoara..., fără număr, p. 3.

²⁶ *Ibidem*, p. 2.

²⁷ *Ibidem*, p. 3.

²⁸ *Ibidem*, p. 2-3.

²⁹ *Ibidem*, p. 3.

se apropia de iugoslavi au fost sortite eșecului, grupuri mai mari au reușit să li se apropie și să închege discuții. În satul Cebza, delegația iugoslavă a fost înconjurată de peste 100 de oameni, dintre care zece – douăzeci au schimbat câteva propoziții, în timp ce restul ascultau cu atenție. Informațiile despre faptul că în Iugoslavia nu existau cote obligatorii au fost primite cu aprobări generale și însoțite de comentarii că din România „rușii au cărat totul, căci rușii sunt mulți și flămânzi și vor și ei să mănânce”³⁰. În Timișoara, în oraș, la un moment dat s-a adunat o mulțime în jurul mașinii cu steagul iugoslav, încât pentru scurt timp s-a blocat și circulația tramvaiului. De însuflețire, unii au și sărutat steagul iugoslav³¹.

Interesul cetățenilor români pentru a-i întâlni pe iugoslavi, care de cinci ani nu erau bineveniți în partea românească a Banatului, este justificat. Trebuie luat în seamă și faptul că românii erau frecvent împiedicați să urmărească programul stațiilor de radio iugoslave. În cursul șederii la Timișoara, membrii delegației de la Belgrad au putut să se convingă direct de faptul că Radio-Iugoslavia ce emitea în limba română nu putea fi auzit la Timișoara, ceea ce nu se putea spune despre Radio-Beograd, care emitea în sârbește. Interesant este faptul că în timpul discursului ținut de Tito la Okruglica, la Timișoara s-a întrerupt curentul electric iar iugoslavii au ascultat discursul la radioul din mașină, ceea ce a atras și un grup de cetățeni români care au ascultat foarte atenți cuvântarea până la capăt³². Foamea de informații din „cealaltă parte” era evident unul dintre motive, un altul fiind și expunerea cetățenilor propagandei unilaterale antiugoslave în anii din urmă. Ca o recidivă a unei asemenea stări de lucruri, membrii delegației iugoslave au observat marile panouri caricaturale antiugoslave desfășurate la Deta și la Denta; acestea existau și la Timișoara, dar au fost înlăturate cu puțin înainte de sosirea lor și nu se mai puteau observa niciunde în oraș³³.

Delegația Belgradului în cursul discuțiilor s-a arătat preocupată și de situația minorității sârbe din Banat, dar nu a avut niciun contact oficial sau neoficial cu reprezentanții acesteia. Delegații au aflat în cursul șederii că au sosit locuitori de prin satele sârbești să-i vadă, dar nu i-au putut întâlni. Au mai constatat că jurnalul „Pravda” care apărea pe sârbește nu mai era considerat organ al Uniunii sârbe locale, ci o publicație minoritară oficială. De asemenea, librăria sârbească (care nu se deosebea prin nimic de celelalte librării din Timișoara) nu mai era defel într-o relație cu Uniunea și nici măcar cu minoritatea, deși îi purta numele³⁴.

O parte a relatării despre șederea la Timișoara a fost consacrată observării condițiilor de viață precum și stării de spirit a populației românești. La acea vreme Timișoara lăsa impresia de oraș semipustiu și cu ritm de viață încetinit. Traficul auto

³⁰ *Ibidem*, p. 2.

³¹ *Ibidem*, p. 3.

³² *Ibidem*, p. 4.

³³ *Ibidem*, p. 2.

³⁴ *Ibidem*, p. 4.

din oraș era aproape exclusiv cel al vehiculelor militare (sovietice sau românești) iar prezența armatei, a ofițerilor și soldaților, de la tancuri, artilerie și aviație era foarte vizibilă³⁵. În afară de cele câteva din centru, restul magazinelor erau părăginite și pustii. Vitrinele prăfuite erau goale, dar decorate cu porumbeii păcii și lozinci dintre care cele mai frecvente se refereau la „pace și prietenie”³⁶. În cinematografele timișorene s-au dat în general filme sovietice și câte unul cehoslovac, cu subiecte stereotipe despre prinderea spionilor în regiunile de graniță sau cu accente propagandistice de tip „stahanovist”. Nici în librării nu era o atmosferă diferită. Toate erau înțesate cu cărți rusești, disproportionat mai ieftine decât cele în limba română, toate cu conținut propagandistic. Din ce era expus pe rafturi, părea că literatura română aproape nici nu există. Se puteau afla doar cărți ale unor scriitori contemporani fără prea mult talent, în timp ce operele scriitorilor români de notorietate care au creat înaintea Celui de-al Doilea Război Mondial era imposibil să le găsești³⁷.

Dacă aceasta era nivelul cultural al Timișoarei, atunci nu surprinde faptul că starea de spirit a populației locale era la un nivel destul de scăzut. Aceasta a fost constatarea însoțită de exemplificări făcute în raportul delegației după revenirea la Belgrad. Unui delegat care s-a interesat unde poate cumpăra ziarele luna, un român i-a răspuns că „luni este zi de odihnă spirituală”. Întrebând mai departe cum vine treaba, omul l-a lămurit că lucrurile stau așa din cauză că luna în România nu apar ziarele³⁸. Știind cât de bine reflectă bancurile aspecte esențiale ale realității, iugoslavii au notat câteva; cel mai interesant era cel despre asemănarea dintre Paște și festivalul care tocmai se pregătea la Timișoara [Festivalul mondial al tineretului(?) – obs. M. Milin] care trebuia să încununeze sărbătoarea proclamării republicii în România. Asemănarea ar fi aceea că la ambele evenimente în prealabil se postește; cu precizarea că „postul de festival” va continua în mod sigur și după acesta, aluzie la îngrijorarea oamenilor că după încheierea festivităților lipsurile vor fi mai mari. Alt banc redă discuția dintre doi români care au trecut prin închisoare. Unul zicea că se află acolo deoarece și-a decorat prea modest casa în întâmpinarea festivalului cu pricina, în timp ce celălalt se justifica că s-a pregătit cum trebuie, doar că în locul cărții lui Stalin a pus „Mizerabilii” lui Hugo³⁹.

În cursul șederii la Timișoara, delegația din Belgrad n-a putut să nu remarce și prezența masivă a sovieticilor pe străzile orașului și conduita lor arogantă față de români. Orașul era străbătut cu regularitate de patrulare sovietice ce țineau socoteală de ofițerii și soldații sovietici care, adesea în stare de ebrietate fiind, provocau incidente prin restaurante. Toate facilitățile din oraș au fost puse la dispoziția acestora și nevoilor lor. Deși prin oraș erau trase fire pentru mai multe linii de troleibus, circula

³⁵ *Ibidem*, p. 5.

³⁶ *Ibidem*, p. 4.

³⁷ *Ibidem*, p. 5.

³⁸ *Ibidem*, p. 4.

³⁹ *Ibidem*.

doar unul – din centrul orașului la periferia unde se aflau staționate trupele sovietice – pus la dispoziția exclusivă a ofițerilor și a soldaților sovietici⁴⁰. Ei nu răspundeau pentru comportamentul lor în fața autorităților române, fapt despre care iugoslavii au avut ocazia să se convingă singuri, când au fost martori la ciocnirea unui camion sovietic cu un tramvai, incident evident iscat din vina camionului. Deși la fața locului a apărut un milițian român, șoferul vehicolului sovietic și-a continuat drumul, fără ca cineva să spună un cuvânt⁴¹. Asemenea comportament din partea sovieticilor a băgat spaimă în populația locală. De aceea probabil iugoslavii foarte rar au fost în situație de a remarca ofițeri sau soldați sovietici în compania românilor. Spaima de sovietici au conștientizat-o când, într-o seară târziu, s-au întâlnit cu un cetățean român care s-a oprit să-i întrebe ceva. Însă când a auzit limba în care aceștia conversau a presupus că e vorba de rusă și dintr-o dată s-a pornit să se scuze că i-a deranjat. Realizând însă că sunt iugoslavi, i-a salutat amical și cu regretul că „s-a săturat de toate”⁴².

Imaginea despre Timișoara și viața de aici cu care au plecat membrii delegației iugoslave a fost una sumbră. Din punctul de vedere iugoslav ea mărturisea despre faptul că în România domnea un regim pe deplin stalinist, aservit în intereselor Uniunii Sovietice și nu României, asupra acestui fapt pentru iugoslavi nu erau dubii. După toate cele văzute și trăite în România, nu se pune chestiunea nici asupra caracterului polițienesc al regimului de aici. Caracterul represiv al guvernării românești era de asemenea evident la tot pasul iar consecințele sale erau resimțite cel mai mult în starea de spirit a cetățenilor români care trăiau cu teamă, lipsuri de tot felul, nesiguranță, incertitudine și lipsa de perspectivă. Rigiditatea autorităților românești din acea vreme se reflecta și în cursul tratativelor pentru încheierea acordului de soluționare a incidentelor de graniță căci ele cu greu admiteau starea de fapt că în raporturile cu Iugoslavia trebuia ca ceva să se schimbe (cu adevărat).

Dincolo de fapte, o constantă era frica autorităților române dar și a celor sovietice de (nedoritele) influențe din Iugoslavia, al cărei model de „socialism cu fața umană” era, în comparație cu realitatea stalinistă de la români, un gen de rai utopic.

Realizarea acordului care trebuia să ducă la normalizarea situației pe frontiera iugoslavo – română și implicit în întreg Banatul, pe care acea graniță îl diviza în două părți, a reprezentat un pas mărunț, dar într-o direcție bună. Evoluția ulterioară a evenimentelor, înainte de toate procesul de destalinizare care a luat amploare în însăși Uniunea Sovietică la mijlocul anilor cincizeci, a făcut ca acest acord să constituie doar primul din șirul de pași care au contribuit la îmbunătățirea sensibilă a raporturilor dintre Iugoslavia și România și la corectarea măcar parțială a greșelilor provocate în timpul raporturilor interstatale extrem de deteriorate dintre anii 1948 – 1953.

(Traducere de *Miodrag Milin*)

⁴⁰ *Ibidem*, p. 5.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² *Ibidem*, p. 4.

*The Negotiations Reguard the Solving of Frontier Incidents
(Timișoara, 1953) and the Yugoslavian Delegation's Impressions
about Romanian Reality*

(Abstract)

Keywords: jugoslavian-roumanian Relationships, Banat, serbian minority

The present study aims to restore, based on the Yugoslavian archival documents in the Diplomatic Archive of the Serbian Foreign Affairs Ministry, Iosip Broz Tito Archive, Serbia and Montenegro's Archive (the fund belonging to the Central Committee of the Communist Union of Yugoslavia), the negotiations for concluding the treaty regarding the frontier incidents solving as well as to render the Yugoslavian delegation's perception of the reality in Timisoara and its neighbourhood.